

Varg mellan stolarna

Geografiska perspektiv på rovdjursförvaltning

Det är knappast någon som har undgått den intensiva diskussion som förts i media om rovdjuren i Sverige. Särskilt hätsk har debatten varit om vargens existens, en diskussion som polariserat människor i för och emot, både lokalt där vargar finns, men och också på ett mer generellt plan i frågor om hur stor vargstam vi ska ha i Sverige. Hanteringen av vargen i Sverige lider av ett demokratiskt underskott, en liten andel av befolkningen har i praktiken ett stort inflytande i hur vargen ska förvaltas. Vi anser att geografiska kunskaper kan vara värdefulla i debatten om hur vargen ska förvaltas i Sverige i framtiden.

Syftet med denna artikel är att, mot bakgrund av individers och berörda organisationers geografiska perspektiv och synsätt på rovdjursfrågan, diskutera förvaltningen av rovdjuren, särskilt vargen.

Det finns cirka 300 vargar i Sverige. Koncentrationen av varg finns i ett bälte från Dalsland över Värmland, Närke och Dalarna (www.naturvardsverket.se). Under vintern år 2010/2011 dokumenterades 28 föryngringar i de revir som ligger i Sverige eller på gränsen mellan Sverige och Norge. Var dessa ägde rum visas i figur 1. De senast 4–5 åren har vargar synt närmare tät bebyggelse, det rapporteras ofta om vargspår och vargobservationer både i närheten av Göteborg och Stockholm. I Stockholms län finns i nuläget ett vargrevir, det s.k. Rialareviret, som

inrymmer minst fem vargar (www.naturvardsverket.se).

Vargen är inte en utrotningshotad art i ett globalt perspektiv, det finns förhållandevis gott om vargar både i Nordamerika och i Ryssland. Vargar finns också i Södra och östra Europa.

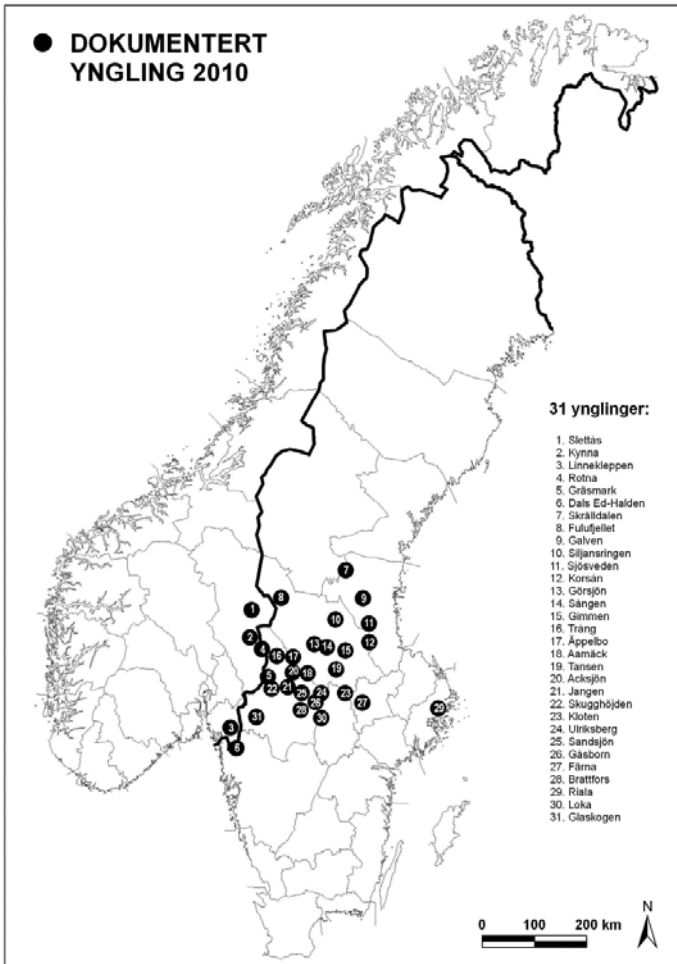
Den svenska rovdjurspolitiken balanserar mellan kravet på en långsiktigt bärkraftig stam av rovdjur och en acceptans för att ha djuren i människors närhet. Vargen är det rovdjur som gör mest skada i förhållande till det antal djur som finns i Sverige, samtidigt är det ett djur som uppskattas av många människor som ett både exotiskt och traditionellt inslag i vår svenska fauna.

Den skada som vargen åsamkar människor kan sammanfattas i fyra kategorier:

1. "Vargen dödar ibland tamboskap såsom får, nötdjur och tamren.
2. Vargen skadar och dödar hundar, ofta i samband med jakt.
3. Vargen konkurrerar med människan om det jaktbara viltet, främst älg.
4. Vargförekomst får människor att känna rädsla och osäkerhet för sin egen och anhörigas säkerhet." (Sand *et al* 2008:1)

Människornas syn på vargen i ett geografiskt perspektiv

Det finns starkt förenklat två kategorier av forskning om vargen och de fyra andra

Figur 1: Dokumenterade för-
yngringar i svensk-norska varg-
revir vintern år 2010-2010.
Källa: www.naturvardsverket.se (2012).

stora rovdjuren. Den ena kategorin, utslutande naturvetenskapliga studier, har varit inriktad mot artens överlevnadsförmåga där genetiska förhållanden och relationer till bytesdjuren varit i fokus. Den andra kategorin forskning, som i huvudsak är samhällsvetenskaplig men många gånger görs av naturvetare, rör socioekonomiska konsekvenser av rovdjuren med en stor mängd attitydundersökningar (Sand m fl

2008, Ednarsson 2010, Ericsson & Sandström 2010, Svane 2012).

En del av den samhällsvetenskapliga forskningen har ett rumsligt perspektiv när man uppmärksammar att inställningen till vargen varierar med avståndet till storstaden. Avståndet till vargreviren tycks i stort sett bestämma vilken inställning man har till vargen. Ju längre från reviren man bor desto mer positiv är man till varg. Då

vargen har vistats mest i befolkningsglea områden finns därför också en skiljelinje i attityder mellan glesbygd och storstad.

Eftersom befolkning och näringsliv koncentrerats till storstäderna och mindre tätorter och glesbygd dränerats på människor och kapital finns det goda skäl att förmoda att missnöjet över samhällsutvecklingen i stort kanaliseras till hur myndigheter hanterar vargfrågan. Detta har förstärkts av att beslutsmakten finns centralt i Riksdag och Naturvårdsverk. Allt detta har tagits sig uttryck i en mängd missnöjesyttringar, i form av lokal mobilisering, tjuvjakt, arga insändare i lokalpressen i framförallt vargtäta områden i Dalarna och Värmland.

Sammanfattningsvis finns en centrumperiferi problematik i vargfrågan som både rör faktiska avstånd men också relationellt i maktförhållandet mellan glesbygd och storstad.

Rovdjursförvaltning

Vargpolitikens bestäms genom statsnationella lagar av Sveriges riksdag. Politikens riktlinjer ska praktiskt tillämpas och följas upp av Naturvårdsverket.

Det finns numera en föreställning att deltagande i beslutsprocessen om rovdjuren ökar acceptansen. Får man vara med och bestämma ökar kunskapen och förståelsen både för rovdjuren och för andra intressen i rovdjursfrågan (SOU 2012:22). Förvaltningen av vargen bygger också på att de som får ta konsekvenserna av de beslut som riksdagen fattar är med och har synpunkter, framförallt som rådgivare och remissinstanser.

Det finns för närvarande tre formaliserade arenor för dialog mellan olika in-

teressegrupper och myndigheter i rovdjursförvaltningen nämligen Rådet för rovdjursfrågor, Vargkommittén och Regionala viltförvaltningsdelegationer.

Rådet för rovdjursfrågor består av ett antal organisationer vilka företräder de intressen, nämligen jakt, naturvård, skogsbruk, rennäring och tamdjur (utöver ren), som påverkas av de fem stora rovdjuren; björn, järv, kungsörn, lo och varg i Sverige. Rådet, som bistår Naturvårdsverket i genomförandet av den nationella rovdjurspolitiken, sammanträder minst fyra gånger per år.

Vargkommittén är en rådgivande organ åt regeringen för att se till att intresseorganisationer har möjlighet att vara med i arbetet för ”att nå gynnsam bevarandestatus för varg och att hänsyn tas till berörda intressen, näringar och verksamheter samt rådande kunskapsläge”(www.vargkommittén.se)

Under senare år har värdet av att ta tillvara regionala intressen i vargförvaltningen ökat. Därför skapades viltförvaltningsdelegationerna med målsättningen att ”främja regionalt ansvar och lokalt inflytande i förvaltningen av stora rovdjur” (www.naturvårdsverket.se). Delegationen samverkar med länsstyrelserna i frågor som rör viltförvaltningen och består av representanter från politiska församlingar och organiserade intressen såsom jakt, skogsbruk och rennäring. Landshövdingen är viltförvaltningsdelegationens ordförande.

Delegationen ska bland annat besluta om övergripande riktlinjer för viltförvaltningen inom länet, för licensjakt och skyddsjakt och för bidrag och ersättning enligt viltskadeförordningen. Länsstyrelserna ska nu upprätta en plan för

rovdjursförvaltningen inom respektive län. ”Planen ska gälla i högst fem år och beskriva målsättningar och rutiner för länsstyrelsens förvaltningsarbete” (www.naturvardsverket.se). Eftersom förutsättningarna för vargens existens i Sverige så lätt kan förändras har man inte längre ett bestämt antal vargar som ska finnas i Sverige. Förvaltningen ska istället vara ”adaptiv” och snabbt kunna anpassas till nya villkor.

Det tycks allmänt i Sverige finnas en konsensus när det gäller *att* varg ska finnas i landet men det betyder inte att man är överens om *var* vargen ska finnas. Trots att långtifrån alla som bor i närheten av ett vargrevir är negativa till vargen följer attityderna i stort avståndet. Inställningen till vargen verkar följa Not In My Back Yard (NIMBY) dvs. många vill ha vargar men ingen vill ha vargen inpå knutarna. Men är NIMBY bara giltigt för attityden bland människor? Hur ser berörda organisationer på vargens framtid i Sverige?

Utgångspunkten för fortsättningen av denna artikel är om *organisationernas* syn på vargen följer likartade mönster som gäller för individer och hushåll och som baseras på territoriell tillhörighet och där närhetsfaktorn tycks vara fundamental.

Organisationernas syn på vargen ur ett geografiskt och miljöetiskt perspektiv

Inom ramen för ett examensarbete i geografi på kandidatnivå vid Stockholms universitet analyserades centrala organisationers argumentation i varg- och rovdjursfrågan ur ett geografiskt och miljöetiskt perspektiv genom en kvalitativ

textanalys och argumentationsanalys (Svane 2012).

De utvalda organisationerna var Lantbrukarnas Riksförbund, Svenska Jägareförbundet, Jägarnas Riksförbund, Svenska Rovdjursföreningen, Världsnaturfonden WWF, Svenska Samernas Riksförbund, Föreningen Sveriges Fäbodbrukare och Naturskyddsföreningen. De sitter alla med i rådet för rovdjursfrågor som är ett rådgivande organ till Naturvårdsverket.

Organisationerna ståndpunkter samt hur de argumenterar för dessa undersöktes för att få insikt i deras geografiska och miljöetiska perspektiv. Det geografiska perspektivet handlar i första hand om *vems* intressen som enligt organisationerna bör prioriteras och *vart* denna person, grupp eller art finns i förhållande till vargen och andra aktörer. Med andra ord om argumentationen fokuserar på lokala, nationella eller globala förhållanden och intressen. Det miljöetiska perspektivet har att göra med organisationernas syn på förhållandet mellan människa och natur samt komplexiteten i att människan agerar aktiv förvaltare av ekosystem.

Studien visar på ett flertal skillnader mellan de olika organisationernas argumentation. Det mest särskiljande vad gäller det geografiska perspektivet är en polarisering mellan organisationer vars argumentation är lokalt förankrad och organisationer som argumenterar ur ett nationellt perspektiv. Generellt gäller att de organisationer vars medlemmar på olika sätt riskerar att påverkas negativt av vargen har ett lokalt perspektiv. De tenderar också ha en negativ inställning till vargen men framförallt till det som anses vara en centralisering av makten till huvudstaden.

Lantbrukarnas riksförbund skriver exempelvis: *"Makten har centraliserats, främst till Stockholm och Bryssel, (...). Kravet att rovdjuren på nytt skall tillåtas breda ut sig i det svenska landskapet har inte kommit från landsbygden."* (Lantbrukarnas riksförbund 2006:2). Jägarnas riksförbund uttrycker sig likartat: *"Styrelsen konstaterar att den havererade rovdjurspolitiken skapat en helt oacceptabel situation där några få län fungerar som avelsstationer för att nå ett ospecificerat nationellt mål för varg. Drabbade människor upplever sig rättslösa och helt utan makt att själva kunna påverka sin situation."* (Jägarnas Riksförbund 2012:1). Kritik riktas alltså mot rovdjursförvaltningen och rovdjurspolitiken som inte anses vara utformad på ett fungerande sätt.

Lantbrukarnas Riksförbund, Svenska Samernas Riksförbund och Föreningen Sveriges Fäbodbrukare använder sig på olika sätt av lokal kunskap och tradition i sin argumentation. Organisationerna vill med andra ord värna om lokala verksamheter och intressen och detta anses behöva få mer gehör i förvaltningen av vargen. Föreningen Sveriges Fäbodbrukare uttrycker detta såhär: *"Fäbodbruket måste ges erforderliga förutsättningar att fortleva och utvecklas; I omfattning och utsträckning; Utifrån traditionsenliga former; I ett sammanhang som är relevant för kulturarv, förvaltning av biologisk mångfald och bevarande av lokal och traditionell kunskap."* (Föreningen Sveriges Fäbodbrukare 2012:1).

Detta skiljer sig från de övriga organisationernas argumentation. Världsnaturfonden, Naturskyddsföreningen och Rovdjursföreningens argumentation är

i huvudsak fokuserad på bevarande och främjande av den svenska vargstammen. Därmed har de ett nationellt bevarandeperspektiv. Naturskyddsföreningen skriver exempelvis såhär: *"Vargen är en del av den svenska och europeiska naturen. Vi anser att vargen ska få leva i Sverige och att stammen ska få utvecklas så att den klarar att överleva på naturlig väg."* (Naturskyddsföreningen, internet 2010).

Analysen av organisationernas miljöetiska förhållningssätt visar på en liknande uppdelning. Generellt tycks de organisationer som har ett lokalt perspektiv och argumenterar för främjande av lokala mänskliga intressen ha ett *människocentrerat perspektiv*. Lantbrukarnas Riksförbund, Svenska Jägareförbundet, Jägarnas Riksförbund, Svenska Samernas Riksförbund och Föreningen Sveriges Fäbodbrukare uttrycker som nämnts kritik mot rådande förvaltning som inte anses ta tillräcklig hänsyn till vargens påverkan på olika mänskliga aktiviteter.

Naturskyddsföreningen, Världsnaturfonden och Rovdjursföreningen argumenterar istället ur ett *rovdjurscentrerat perspektiv*. De argumenterar som sagt för värnandet av vargens intressen och för dess naturliga plats i den svenska naturen. De hänvisar till problemen med den svenska vargstammens genetiska situation i sin argumentation. Världsnaturfondens argumentation överbryggas dock den polarisering som annars tycks gälla, de framhäver nämligen att bevarande också kan göras i mänskligt intresse. Vargen anses kunna bidra till naturupplevelser och turism.

Sammanfattningsvis bekräftar studien den uppmärksammade motsättningen mellan urbana och rurala intressen. De orga-

nisationer som har ett lokalt människocentrerat perspektiv är mer eller mindre uttalat kritiska till centralisering av makten till storstäder och högre politiska organ. De anser att den svenska vargstammen är betydligt större än vad som kan tolereras av de som är verksamma på landsbygden. Organisationerna med ett rovdjurscentrerat perspektiv argumenterar för nationellt bevarande och hänvisar till vargens rättmätiga plats i den svenska naturen och dess genetiskt sårbara situation

Vargförvaltning – ett politiskt geografiskt problemkomplex

Politisk geografi handlar om maktutövning i rummet vilken formellt utövas i territorier (Lundén 1997, Storey 2011). Den formella, territoriella makten utmanas ständigt av den informella maktens utövare vars inflytande sträcker sig över de administrativa gränserna. Särskilt tydlig är denna spänning i en globaliserad värld där ett beslut i en del av världen snabbt får avgörande betydelse för människors levnads villkor i en helt annan del utan att de drabbade har haft inflytande i beslutsprocessen.

Den nuvarande rovdjursförvaltningen tar avstamp från det faktum att vargen är mobil, djuret kan utan vidare springa en mil på en kvart och känner naturligtvis inte till våra administrativa gränser, och kan än mindre ta hänsyn till dem. Det är därför viktigt, som också Rovdjursutredningen framhåller, att ha ett gränsöverskridande perspektiv på hanteringen av vargfrågan.

Men ingenstans i rovdjursdebatten finns, så vitt vi kunnat se, ett geografiskt perspektiv på människans beteende. Det tycks vara så att man glömmer att inte

bara vargen utan också människan är rörlig. Den formella maktutövningen sker inom givna territorier, i Sverige i kommuner och län och inom nationalstaten som numera också är en del av den europeiska unionen. Maktens landskap med territorier och gränser ryms inom subdisciplinen politisk geografi. Mosaiken av territorier eller beslutsområden är en traditionellt effektiv samhällsorganisation men bygger på att människor är stationära. Man betalar skatt i den kommun där man är skriven och röstar på människor som har mandat att bestämma hur kommunen ska hanteras i olika frågor. Människor är emellertid inte längre så stationära som man har varit. Flexibla arbetstider, bättre vägar, snabbare tåg och bredbandsuppkopplingar i hemmen har gjort att man lättare än tidigare kan bo i en kommun och arbeta i en annan. Man reser till Thailand eller Kanarieöarna på semester, man visats flera veckor i snitt i någon av de cirka 600 000 fritidshus som i de flesta fall ligger i en annan kommun än den man bor permanent i. Många vistas i sina fritidshus en lång tid på året, inte bara några sommarveckor som var vanligt på 1940- och 50-talen (Müller *et al* 2010).

Mycket tyder på att bär- och svamp-plockning liksom jogging och längdskidåkning, om inte ökar, så hålls på en konstant hög nivå bland den yngre vuxna befolkningen (Romild *et al*). Dessutom är det många som vistas i naturen utan att utöva någon speciell aktivitet, man trivs helt enkelt av att få ströva fritt. Det är märkligt att rovdjursförvaltningen inte tar hänsyn till detta när man i stort sett utesluter dessa grupperns synpunkter på hur vargen ska förvaltas.

Det är lätt att försvara urvalet av de

intresseorganisationer som får vara med och göra sin röst hörd i vargförvaltningen, t ex. Rådet för rovdjursfrågor, eftersom det är dessa grupper som direkt påverkas av vargpolitiken. Å andra sidan kan det tyckas helt orimligt att en sådan liten andel får bestämma så mycket över hur nationella intressen skall förvaltas. Sammantaget företräder organisationerna några procent av Sveriges befolkning.

Rovdjursförvaltningen är inriktad mot de näringar; jord- och skogsbruk och jakt, särskilt med hund, som påverkas på ett materiellt sätt av rovdjuren. Det är viltet, tamboskapen och utövandet av sina basnäringar på landsbygden som upplevs vara hotade av rovdjuren.

Framtidens utmaningar för vargförvaltningen

Hur kommer människors attityder till varg förändras, i ett urban-ruralt konfliktperspektiv, om rovdjuren etablerar sig i områden närmare större befolkningskoncentrationer? Och hur kommer förvaltningen av vargen då anpassas för att klara av avvägningen mellan att få en långsiktig hållbar stam av vargar och samtidigt få människor att acceptera varg i sina närområden?

Numera finns vargen förhållandevis koncentrerat i norra och västra Svealand från att tidigare har varit etablerad i renbeteslandet varifrån djuren trängts undan. Om den svenska splittrade vargstammen fortsätter att ifrågasättas i de nuvarande vargtäta områdena kan fler djur komma att närma sig de större städerna, inte bara som tillfälliga gäster utan också för att bilda revir. Det missnöje som nu finns i

vargtäta områden kan då komma att minska, dels som en följd av att människor vänjer sig vid förekomst av varg, dels och framförallt för att koncentrationen av varg i dessa områden då kan bli lägre, förutsatt att det totala antalet vargar inte tillåts öka. Men den nya situationen innebär förmodligen istället motsättningar mellan nya intressegrupper.

Här kan förvaltningen av vargen anpassas – bli adaptiv – genom att inkludera nya grupper i beslutsprocesserna, kanske rent av grupper som inte är organiserade. Människans mobilitet bör i det sammanhanget vägas in på ett tydligare sätt än idag. Detta för att undvika det demokratiska underskott som blir en konsekvens av att vargförvaltningen bara har fokus på vargens rörlighet och på de grupper som nu direkt och på ett materiellt sätt påverkas av vargens närvaro. Detta bör ske mot bakgrund av att människor för sin försörjning blir allt mindre beroende av djur i form av tamboskap, jakthundar och jaktvilt. I storstäderna ökar andelen sysselsatta inom service och privata tjänster vilket gör att vargnärvaro varken gör till eller från för hur man lever och tjänar sitt bröd.

Rovdjursturismen, som bygger på ett i förhållande till jakten fundamentalt annat sätt att förhålla sig till naturen, tycks fortfarande vara outvecklad, men har en stor potential (Ednarsson 2005). Vargen blir i det sammanhanget, istället som nu en måltavla för allehanda orättvisor, föremål för upplevelser; en turistprodukt att tjäna pengar på och ett exotiskt inslag i tätortsbornas rekreatiomsområden.

Det är noterbart att något så ”urvilt” som vargen på kort tid har blivit en del av den svenska byråkratiska

förvaltningsapparaten där intressen skall organiseras. Här finns ett ”råd”, en ”kommitté” och ”delegationer” alla för att vargar och andra stora rovdjur ska kunna finnas i Sverige. Svårigheten att få acceptans för vargen ställer allt högre krav på förvaltningen, exempelvis då genetiskt viktiga vargar måste flyttas från en plats där de ställer till med mycket problem till en annan plats i syfte att få en långsiktigt livskraftig stam. Förvaltningen tar då nya former för att få vargen att stanna kvar i de områden som är avsedda att hysa varg. Ett sätt att få vargen att bli stationär är att stängsla området runt djuret för att få det att ”vänja sig” och inte vilja ta sig därifrån. Alla de åtgärder som sammantaget måste vidtas för att vargen ska kunna finnas kvar i den svenska faunan reser förr eller senare frågan om huruvida vargen då lever fritt som en vild art, eller om den är domesticerad och beroende av livsuppehållande stödåtgärder. Vad blir i så fall skillnaden mellan att ha vargar i djurparker och ha dem ”fritt” strövande?

Referenser

- Ednarsson, Marcus., (2005) *Platser för rovdjursturism?: Vargar, människor och utveckling i norra Värmland*. Karlstad univ.studies 2005:16.
- Ednarsson, Marcus., (2010) *Den svenska samhällsvetenskapliga viltforskningen – en kunskapsöversikt*. Kulturgeografiska institutonen Umeå universitet.
- Ericsson, Göran, Sandström, Camilla,(2010) *Om svenskars rädsla för stora rovdjur, älg och vildsvin*. RAPPORT 2010:1. Institutionen för vilt, fisk och miljö, SLU, Umeå.
- Föreningen Sveriges Fäbodbrukare 2012: Uppdatering av Fäbodbrukarnas aktuella ställningstaganden i rovdjursfrågor. *Föreningen Sveriges Fäbodbrukare*. Sälen, 2012-03-07.
- Jägarnas Riksförbund 2012: ”Nej till frilevande varg”. *Jägarnas Riksförbund*. Beslutat i Bommersvik, 2012.
- Lantbrukarnas riksförbund 2006: LRF:s Rovdjurspolicy. *Lantbrukarnas Riksförbund*, Fastställt på riksförbundsstämma i Piteå.
- Lundén, Thomas., (1997) *Makten över marken. En politisk geografi*. Lund: Studentlitteratur.
- Müller, Dieter., Nordin, Urban., Marjavaara, Roger., (2010) *Fritidsboendes relationer till den svenska landsbygden. Resultat av en enkät bland svenska fritidshusägare 2009*. GERUM Kulturgeografisk arbetsrapport 2010-04-15. Kulturgeografiska institutionen Umeå universitet.
- Sand, Håkan., Liberg, Olof., Aronson, Åke., Forsslund, Pär., Pedersen, Hans Ch., Wabakken, Petter., Brainerd, Scott., Bensch, Staffan., Åkesson, Mikael., Karlsson, Jens., Ahlqvist, Per., (2008) *Den skandinaviska vargen, en sammanställning av det skandinaviska vargforskningsprojektet SKANDULV 1998–2010*: Slutrapport till Naturvårdsverket.
- SOU 2012:22: Mål för rovdjuren slutbetänkande av rovdjursutredningen. *Statens offentliga utredningar*. Stockholm, 2012.
- Storey, David., (2011) *Territories. The Claiming of Space*. Routledge.
- Svane, Ulrika., (2012) *Vargen kommer – Skilda geografiska och miljöetiska perspektiv på människan som långsiktig förvaltare av den svenska vargstammen*. Examensarbete i geografi. Stockholms universitet.

Elektroniska referenser

- www.friluftsforskning.se Romild, Ulla, Fredman, Peter, Wolf-Watz, Daniel: Socio-economic Determinants, Demand and Constraints to Outdoor Recreation Participation in Sweden. Friluftsliv i förändring. Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring Rapport nr 16, 2011.
- www.naturvardsverket.se
- www.vargkommitten.se

Naturskyddsföreningen 2010. *Vargen – En del av vår natur*. Uppdaterad 2010-12-17. <http://www.naturskyddsforeningen.se/natur-och-miljo/djur-och-natur/rovdjur/varg-en-del-av-var-natur/> (2012-05-07).

Naturvårdsverket 2012 B: *Fakta om varg*. Uppdaterad 2012-02-09. <http://www.naturvardsverket.se/Start/Statistik/Arter/Fakta-om-varg/> (2012-05-20).

Urban Nordin är universitetslektor och forskare vid Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet. E-post: urban.nordin@humangeo.su.se

Ulrika Svane är student på masternivå vid Stockholms universitet. E-post: u.svane@gmail.com